

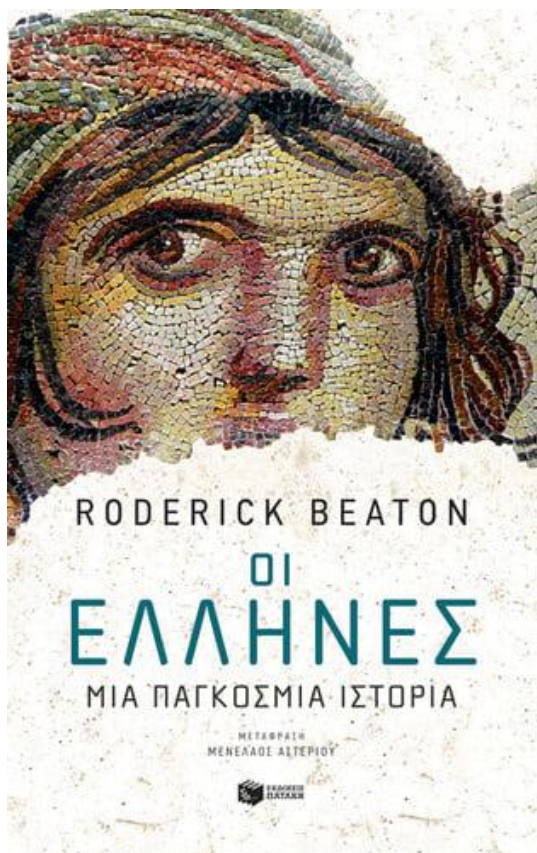
Roderick Beaton: «La continuïtat històrica de l'hel·lenisme no rau en l'origen comú, sinó en la llengua»

Thodorís Andonópulos

Traducció: Jaume Almirall

Αέρηδες – Torre dels Vents presenta l'entrevista realitzada per Thodorís Andonópulos a l'hel·lenista Roderick Beaton en ocasió de la publicació en llengua grega del seu llibre *The Greeks: A Global History*; l'entrevista va aparèixer a *lifo.gr* el 29 de gener de 2023 i es trobarà en el següent enllaç: <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/rontrik-mpiton-i-ennoia-toy-ellinismoy-itan-pantote-reysti-kai-eyelikti>

Una conversa amb projeccions històriques, lingüístiques, culturals amb el conegut acadèmic i hel·lenista escocès a propòsit de la publicació del seu darrer treball, *The Greeks: A Global History*, ara en grec: *Οι Έλληνες – Μια παγκόσμια ιστορία*.

Roderick Beaton, *Οι Έλληνες – Μια παγκόσμια ιστορία*.
Atenes: Patakis, 2023. 562 pàgs.

Entre els acadèmics estrangers més destacats que s'han ocupat de la història de Grècia, el ja jubilat Roderick Beaton té ascendència escocesa —prové d'Edimburg, l'anomenada «Atenes del Nord»—, però en realitat ja està «hel·lenitzat», com diu ell mateix en broma.

Amic fidel i visitant del nostre país des de fa ja més de mig segle, ha gaudit de la poesia, la literatura, la tradició popular, en la cultura grega antiga, medieval però també en la contemporània, i ha escrit ell mateix, ha supervisat i ha traduït —o ha participat amb textos seus— més de trenta llibres de tema històric i literari en relació amb Grècia.

El 2019 va ser condecorat pel President de la República «per la seva contribució emblemàtica a la investigació de la història, la llengua i la literatura neogrega i bizantina».

El pretext per a la present entrevista ha estat la publicació en grec del seu darrer llibre, *Οι Έλληνες – Μια παγκόσμια ιστορία* [*Els grecs. Una història global*], per l'editorial Patakis, un viatge meravellós que comença a l'Edat del Bronze, quan tenim els primers documents escrits d'una primerenca forma de la llengua grega, i acaba en els nostres dies, acompanyat d'una rica bibliografia i il·lustració.

«No pots comprendre la Grècia contemporània si no coneixes la seva història, i no vull dir només la clàssica», assenyala. Els minoics, els micènics, Homer, la invenció de la política (i de la democràcia), l'Atenes clàssica, els temps hel·lenístics, l'«imperi grec» de Roma, la cristianització, Bizanci, la turcocràcia, el permanent «pas indecís» entre Orient i Occident, tradició i modernització, el Renaixement, el poble neogrec des de l'època de Kapodístrias fins a l'actual onada de refugiats, i la pandèmia del al Covid, tot és aquí.

L'obra es clou amb un poema escrit en grec de l'escriptora iraniana i refugiada política Hiva Panahí, que viu a Atenes des del 2000, una altra mostra que com a «hereus» d'allò que anomenem hel·lenisme no es pensa amb uns descendents directes de Pèricles i de Leònidas, sinó, com ja va escriure Isòcrates fa vint-i-quatre segles, «els participants de la nostra educació», independentment de l'origen, tal com subratlla el meu interlocutor, que a més col·loca en la introducció de l'edició aquesta cita: «Per això, d'altra banda, no em vaig proposar escriure una “història nacional” sinó bàsicament una història de la llengua grega i dels seus parlants», puntualitza.

Ens hem trobat a l'Escola Britànica d'Atenes (BSA), que constitueix la seva «segona casa» ja fa dècades, i de la qual l'any passat fou escollit president. Asseguts en l'acollidor *finley* amb una tassa de te —¿de què si no?— a les mans, i amb la brillant llum àtica, encara que sigui ple hivern, que suavitza el «feixuc» fons neoclàssic de tocs victorians, hem parlat del seu *Els grecs*, de la llengua grega, dels seus inicis, la seva evolució, la seva repercussió i les seves moltes aventures al llarg dels segles, ens hem referit al significat de la nació, de la identitat, de la Història i de la continuïtat històrica, així com també als seus altres dos grans «descobriments» de la Grècia antiga, la democràcia directa i la igualtat davant la llei, que considera encara més important.

Però com que la Història, així com també la llengua, són organismes vius que es desenvolupen constantment, no ens vam quedar en el passat, vam començar per l'avui: les semblances i les diferències entre el gairebé Grexit i el recent Brexit, allò que no s'ha dit de la profunda crisi econòmica, política i de valors que ha sotragat Grècia durant tota la

passada dècada i que avui dia dóna senyals d'haver passat, amb la Gran Bretanya que avui dia es troba, salvades les distàncies, «a l'ull del cicló», segons ell considera.

En una entrevista anterior vostra a LiFO havíeu declarat que si el Brexit es portava a terme podríeu venir a instal·lar-vos permanentment a Grècia.

Ah, sí, no ho he oblidat! Sense esmentar que l'estada dels britànics a l'estranger ja se'ns ha complicat. Els ciutadans que ja no són de la U.E. sinó de tercers països, obtenim el visat només per a noranta dies, i després ens veiem obligats a renovar-lo.

Això complica la vida, no cal dir-ho, a un munt de persones com jo que, per alguna determinada raó, hem de viatjar molt: ens separa dels amics, dels col·legues, de les ocupacions...

Roderick Beaton al port de Nàvpaktos.

Imatge: Iorgos Pagonis

¿Què us sembla, francament, aquesta nova realitat? Fa pocs anys tothom parlava del Grexit, que al capdavall es va evitar, però pel camí es va produir el Brexit, que inicialment sonava com una broma.

Es va demostrar que éreu més llestos que nosaltres! No cal dir que les causes de la «col·lisió» dels dos països amb la U. E. eren diferents. Vosaltres havíeu patit de debò pel comportament dels creditors i de les institucions europees, que sovint va ser humiliant; la Gran Bretanya no afrontà res de semblant, la seva integració només li comportava guanys.

Tota la situació la va inflamar un fort corrent reaccionari, aïllacionista, que es va manifestar en els mitjans d'informació de masses, en l'espai polític conservador i en aquell sector de la classe dirigent que tenia orientació antieuropea.

En nom, doncs, del populisme, els aïllacionistes van engegar una campanya per al referèndum que tenia per objectiu fonamentalment que s'imposés l'elit «nacionalista» contra l'altra, la filoeuropea. Es tractava, així, en el fons, d'un joc polític, no crec que la gent normal i corrent, en la seva gran majoria, alimenti sentiments antieuropeus, fonamentalment va caure víctima d'informacions tendencioses i de l'aprofitament.

Una altra cosa que en va tenir la culpa és que mai no es va realitzar cap campanya informativa seriosa sobre què és exactament la U. E., com funciona, per què val la pena que hi participem. A l'illa sempre hem tingut la sensació que destaquem sobre la resta d'Europa, que som superiors, de manera que no podia ser que ens manessin els «estrangers». Encara que ni això no se sostenia, des del moment que moltes de les lleis i normatives que se suposa que ens oprimien van ser promulgades a Londres i no a Brussel·les!

De totes maneres, crec que els sentiments filoeuropeus dels britànics s'han revifat.

Correcte. Si el referèndum es fes ara, s'imposaria la permanència en la U. E. Un sondeig recent mostrava que el 54% dels britànics troba errònia la desadhesió, quan en el referèndum del 2016 el 51,9% hi havia votat a favor.

No cal dir que cap partit, si més no dels parlamentaris, encara no parla oficialment de reintegració, però tanmateix tinc confiança que aviat hi haurà polítics que ho posaran com a prioritat i aconseguiran fer canviar d'opinió tots els ciutadans que per ignorància, frivolitat o informacions tendencioses van votar en contra.

Personalment confio que un Brexit complet com el que desitgen els fanàtics és inassolible i això ben segur que es farà evident a la llarga. Ja ara, a banda de les dificultats en el desplaçaments i en les importacions i exportacions, tenim grans mancances de personal, fins i tot en sectors vitals de la producció i dels serveis.

Donades les tendències separatistes d'Escòcia que el Brexit va intensificar, ¿creieu que pot o que hauria de tornar a ser independent?

Sóc per principis contrari a la disgregació de qualsevol territori nacional, ja sigui la U. E. (en el sentit que pot considerar-se territori nacional o que tendeix a anar en aquesta direcció), ja sigui la Gran Bretanya. Vaja, encara que comparteixo la indignació dels meus compatriotes, que el 2016 van votar per continuar a la U. E., per res no voldria que Escòcia abandonés el Regne Unit. No cal dir que, com a resident permanent d'Anglaterra, no hi tinc vot.

Esteu d'acord, m'imagino, com a historiador, que la crisi de 2008 va ser una de les pàgines més negres de la història de la Grècia moderna; d'altra banda, també us hi referiu en el vostre darrer llibre.

Sens dubte. Però el que trobo més impressionant és que aquesta profunda crisi al capdavall s'ha superat, tot i haver fet patir el país i la seva gent per més d'una dècada, un interval de temps impensable. No sé si aquest èxit és atribuïble a Alexis Tsipras o a Kiriakos Mitsotakis, en tot cas s'ha produït.

No cal dir que va tenir la desgràcia que gairebé immediatament després va esclatar la crisi sanitària, amb tots els seus paràmetres econòmics, però això va ser una conjuntura global. El moment més crític d'aquella dècada perduda va ser, amb tota seguretat, el primer govern de SYRIZA, el primer semestre de 2015, quan senyorejava la figura de l'aleshores ministre d'economia Ianis Varufakis, la política del qual era audaç, sí, però una mica ingènua —no és pas així com es fan aquesta mena de negociacions.

Per contra, Tsipras es va comportar sàviament, encara que amb retard —el referèndum que va demanar el juliol de 2015 no es referia a la permanència o desadhesió de la U. E., com molts el van acusar, sinó a la possibilitat que els ciutadans acceptessin els termes inacceptables dels creditors. Per tant, era lògic que el «no» rebés més del 60%! No cal dir que, una setmana més tard, el «no» es va convertir en «sí», però Tsipras va fer arribar el missatge que volia, mentre que, de passada, es va «desempallegar» dels elements més extrems de la seva formació i les eleccions del setembre li van donar la raó.

La situació a Grècia ja s'ha estabilitzat, llevat dels problemes particulars, mentre que en el terbolí de la inestabilitat político-econòmica ara s'hi troben els britànics, que sempre s'havien encarat amb menyspreu a aquells pobles «marginals» que no tenen les seves pròpies institucions suposadament infrangibles.

La qüestió de la dependència, i no només econòmica, dels estrangers, però també de la identitat del poble en formació, data, de totes maneres, de la fundació de l'Estat grec.

Ben cert, tenim els préstecs per a la revolució, les crides de combatents eminents perquè l'estat acabat de fundar es posés sota la protecció d'alguna Gran Potència per tal de sobreviure, la batalla naval de Navarino que segella la independència.

Durant la Revolució de 1821 es configuren dues tendències que precisament provocaran també dues guerres civils. La una professa l'autosuficiència i l'aïllament, tot dient que som un poble important i orgullós que pot aconseguir-ho tot ell sol; ara, de les nostres calamitats en tenen la culpa els estrangers. L'altra sosté que la millor via per reeixir en els nostres objectius és l'apertura a l'exterior, la negociació i l'intercanvi —d'altra banda, els grecs sempre es s'havien distingit com a comerciants i intermediaris. Es van imposar aquells que avui anomenariem modernitzadors, com va succeir també, anàlogament, la passada dècada, quan es va plantejar el dilema de si dins o fora de la UE.

Això, malgrat que la prevenció de molts grecs moderns enfront del «factor estranger» ve de molt enrere i no és del tot injustificada, si considerem les freqüents intervencions de les Grans Potències en els afers interns del país.

Com ja he dit, tot i l'heroïsmes i el sacrifici dels combatents, la sort de la Revolució Grega es va decidir finalment en el camp més ampli de la geopolítica europea, exactament com creien Mavrogordatos i els seus afins.

No admeteu el terme «filhel·lè» per anacrònic; no obstant això la vostra estreta relació amb Grècia ve de molt enrere.

Vaig venir per primera vegada al vostre país d'adolescent i me'n vaig enamorar instantàniament: el clima, els paisatges, les muntanyes, les mars, la seva gent, tot! Vaig ser víctima de l'embruixament de la primera impressió d'una Grècia imaginària i, havent crescut en un país fonamentalment plujós, boirós, amb un cel gris, edificis grisos i persones esquerpes, el contrast era gran.

Vaig estudiar Filologia Anglesa i seguidament grec antic i també modern a Cambridge i a l'Acadèmia Britànica d'Arqueologia, d'Atenes, vaig investigar la cançó popular, vaig gaudir amb la literatura i la poesia neogrega i, en tornar a Edimburg, vaig transmetre els meus coneixements als alumnes a la Universitat de Birmingham, inicialment, al King's College de Londres, a continuació, on precisament vaig començar a ensenyar el mateix dia de l'ingrés de Grècia a l'Aleshores Comunitat Econòmica Europea!

El 1988 vaig assumir la càtedra d'Estudis Bizantins i Neogrecs «Adamàndios Koraís», càrrec que he mantingut fins a la meua jubilació, el 2018. El terme «filhel·lè», ara, està vinculat a un determinat període històric, no crec que tingui sentit més enllà d'aquest.

¿És cert que els estudis clàssics han baixat de nivell a Gran Bretanya però també a nivell internacional?

A Gran Bretanya hi ha hagut realment una certa reducció, ara bé no afectava tant els estudis clàssics, que avui mantenen trenta-sis departaments universitaris (abans n'hi havia més de quaranta), com les llengües i cultures modernes, cosa que no deixa de tenir relació amb les polítiques del Brexit. Quant a l'interès dels estudiants per l'educació clàssica, es manté viu, hi haurà connexió també en el camp acadèmic.

¿Què us ha empès, però, a escriure *Els grecs*? No cal dir que no és pas el vostre primer llibre sobre la història grega.

En principi, el fet que fins fa poc no hi havia en anglès cap llibre que comprengués globalment la història grega des de l'antiguitat llunyana fins avui. L'única obra anàloga era *The Shortest History of Greece*, de James Heneage, que es va editar gairebé al mateix temps que el meu llibre. També és molt digne d'esment *Athens, City of Wisdom*, de Bruce Clark, però se centra òbviament en la història d'Atenes.

Els grecs no és una obra estrictament científica, ja que no sóc especialista en cadascun dels períodes als quals em refereixo; tanmateix el fet és —i a aquesta necessitat he intentat respondre tan succintament com he pogut— que no pots entendre la Grècia contemporània si no coneixes la seva història, i no vull dir només la clàssica. Naturalment, això val per a tots i cadascun dels països, però la història grega és tan rica, «carregada», i sempre present, que marca cada aspecte no només del seu passat, sinó també del seu present; té, a més a més, una dimensió global.

Després, com ja dic a la introducció, no escric una història nacional (d'altra banda el concepte de «nació» és modern i bastant relatiu), em centro en la llengua grega i els seus parlants perquè és aquí on rau la continuïtat històrica. He intentat agafar el fil a partir de l'Edat del Bronze, a partir de les primeres mostres comprovades d'una forma primerenca de la llengua grega, al segle XII aC, que és la de la Lineal B, en tauletes de fang micèniques.

¿La Lineal A no s'emmarca en aquesta categoria? ¿O el disc de Festos, posem per cas?

No, pertanyen al període minoic, sí, però aquesta escriptura és més antiga i diferent de la Lineal B, igual que el disc de Festos que és una troballa única.

D'altra banda, abans dels minoics i els micènics, a l'espai hel·làdic hi havia els pelasgs, dels quals desconexem la llengua. Tal com va escriure Heròdot, ja al segle IV aC els atenesos autòctons que presumeixen de la seva ascendència tenen com a avantpassats pelasgs que «s'havien hel·lenitzat».

Després de l'esfondrament de la civilització minoica i de la micènica vénen els anomenats «segles obscurs», sobre els quals sabem molt poca cosa; però cap al segle VIII aC apareix un nou sistema d'escriptura grega, que prové de l'adaptació sistemàtica de l'escriptura dels fenicis i del seu alfabet.

La diferència és que ara ja s'escriuen també les vocals i aquesta invenció també passa a altres llengües, com la dels etruscs i la dels romans.

¿No és en aquest nou sistema que es posen per escrit els poemes homèrics?

Exactament, i d'aquella època en endavant la llengua grega ja comença a assemblar-se a la que continua escrivint-se i parlant-se fins avui —l'educació i la llengua, d'altra banda, són els factors per excel·lència que demostren la continuïtat històrica, atès que el parentiu biològic dels antics grecs amb els contemporanis segueix sense demostrar-se, quelcom que val per a gairebé tots els pobles, si tenim en compte les conquestes, les migracions, les barreges, etc.

Però ja a l'Antiguitat la procedència tenia poca importància: en allò que anomenem hel·lenisme podia entrar-hi qui volia, en la mesura que participava de «la nostra educació», com ja deia Isòcrates. Ja fos voluntàriament, com passa als EEUU, on es pot

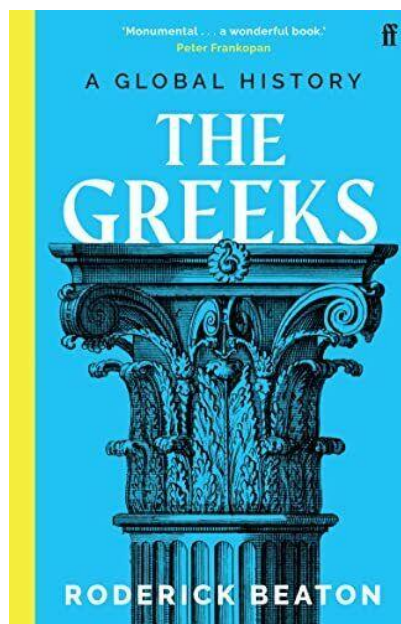
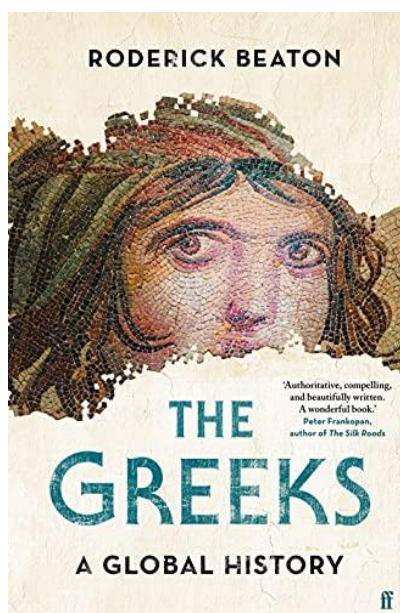
naturalitzar americà, si més no com a norma, aquell que ho desitgi, independentment del seu origen, ja fos violentament, com en temps d'Alexandre.

A la introducció presenteu la citació en qüestió del *Panegíric* d'Isòcrates així com també la citació del discurs de Iorgos Seferis quan va rebre el Nobel de Literatura, en el qual diu característicament «no diré que som de la mateixa sang, perquè detesto les teories racials, sinó que habitem sempre el mateix país i mirem les mateixes muntanyes, que acaben en la mateixa mar». Un esperit semblant regeix les altres dues citacions, d'Anna Comnena i d'Odisseas Elitis.

Però d'això es tracta. Això és el que converteix els actuals immigrants de segona i tercera generació que parlen grec en tan grecs com els nadius.

Després, el sentit de l'hel·lenisme sempre va ser fluctuant i flexible. Si anem a Bizanci, veurem que, entre el segle XI i el segle XIII gairebé en tot el territori hel·lè i en general als Balcans, parlaven eslau, mentre que a l'Àsia Menor moltes poblacions nadiues anteriorment cristianes, o sigui totes les que no se'n van anar arran de les invasions turques, es van islamitzar. Els turcs contemporanis de l'Àsia Menor occidental principalment són en la seva majoria descendents dels bizantins, com ja ho va deixar perfectament escrit l'inoblidable Spiros Vronis.

Pel que fa a la llengua grega, pot ser que durant la turcocràcia es reduís geogràficament, però va seguir essent parlada allà on hi havia poblacions hel·lenòfones, ja fos en al mateix Imperi Otomà, ja fos en les pròsperes colònies gregues per tot Europa —a més, era la llengua de l'Església Ortodoxa.

Roderick Beaton, *The Greeks: A Global History*.
Londres: Faber & Faber, 2021 i 2022. 588 pàgs.

La llengua grega ha sobreviscut a un munt d'aventures al llarg dels segles, però avui dia sentim sovint que s'ha empobrit, que s'ha adulterat, que els joves no la saben parlar ni escriure bé, etc.

Ah, això també es diu d'altres llengües; passa, sabeu, internacionalment que les velles generacions censuren les més joves per la seva insuficiència lingüística, tant si és veritat com si no. Ni tan sols és res de nou: de pors perquè la llengua grega «està amenaçada» ja se'n formulaven des dels temps de Jesucrist!

L'anomenada Segona Sofística va ser un intent de «retorn» al dialecte àtic, la llengua d'Heròdot i de Tucídides que es considerava com la forma més pura del grec, una cosa semblant, doncs, a l'intent d'imposició de la llengua purificadora (*katharévussa*) a finals del segle XVIII.

En els temps dels romans, l'anomenat grec comú, és a dir el grec corrent de l'època, no era tan sols la llengua de les lletres, era la segona més àmpliament parlada, però a la part oriental de l'imperi era la primera ja des de l'època d'Adrià. Les mateixes elits romanes eren bilingües, però el grec es considerava més madur i més i més refinat que no el llatí.

La pròpia democràcia, una forma de govern indissolublement vinculada a la ciutat, la «urbs», d'acord amb intel·lectuals com Castoriadis, es considera un «invent» del grecs antics, encara que només concernís els ciutadans barons lliures.

La democràcia en el sentit de l'autodeterminació i del govern participatiu no va ser una exclusivitat grega. Tal com escriu David Graber a *The dawn of everything. A new history of humanity*, (Penguin 2021), formes semblants d'organització social eren prou habituals al marge dels grans imperis que van marcar la Història.

No obstant això, el règim democràtic no es va organitzar enlloc més com a l'antiga Grècia; però encara té major importància el concepte d'igualtat davant la llei («isonomia»): aquesta és exactament la base de l'antiga ciutat-estat grega.

Tanmateix, aleshores, en territori hel·lènic, es van assajar tots els règims, ja sigui que parlem de democràcia, que va assolir el seu apogeu a l'Atenes clàssica, ja sigui de la tirania, que no era sinó el poder d'un únic home fort, com passa avui a la Rússia de Putin i a la Turquia d'Erdogan, ja sigui de l'oligarquia, que més tard també va adoptar Roma.

Aquesta democràcia era bastant caòtica en la seva aplicació, però va ser el règim per excel·lència de les ciutats-estat gregues ja des del segle VI aC, i i es va mantenir en part fins al segle II dC, fins i tot quan havien perdut la seva independència.

La història nacional, sigui quin sigui la nació a la qual pertanyem, no és sinó la història que ens contem a nosaltres mateixos, escriuiu al pròleg.

Sí, perquè diu menys coses sobre com ens veuen els altres, quelcom que ens impedeix molt de comprendre el nostre lloc en el món contemporani. Cada nació, òbviament, relata la seva història a la seva pròpia manera, però avui dia qualsevol historiador seriós cal que miri més enllà de les fronteres nacionals.

La teoria sobre la continuïtat tripartida de l'hel·lenisme, per exemple, sol ser tractada pels comentaristes estrangers o bé amb precaució, o bé per fer la guitza als grecs contemporanis titllant-los d'indignes dels seus avantpassats. Poques persones coneixen o bé els fets històrics, o bé els supòsits ideològics en què es basa aquest relat sobre la continuïtat. És per això que la història grega, una història realment mundial, s'ha de conèixer i entendre molt més.

L'any passat vaig ser escollit president de l'Escola Britànica d'Atenes, una institució de renom, amb la qual manteniu una relació especial.

Encara que en la present entrevista no parlo amb aquesta identitat, realment hi ha una estreta relació, i l'elecció ha estat per a mi indubtablement un gran honor. Vaig estar per primera vegada a l'Escola Britànica d'Atenes el 1972, com a ajudant no especialitzat pre-llicenciatura, a l'excavació del palau inexplorat de Cnossos.

L'estiu del mateix any vaig tenir l'ocasió de completar, a la Biblioteca de l'Escola, la investigació per a la meua tesi de llicenciatura sobre Iorgos Seferis. Vaig tornar a Atenes com a estudiant ordinari de l'EBA la tardor del 73, prou a temps per

viure la revolta del Politècnic i la resta de disturbis dels darrers mesos de la cèlebre dictadura dels coronels, així com també el restabliment de la democràcia un any més tard. La meua tesi doctoral, a Cambridge, el 1977, sobre la *Poesia popular de la Grècia moderna*, es va basar exactament en el treball que vaig fer com a estudiant aquí.

Però també en la meua carrera acadèmica he estat visitant regular de l'Alberg, de la Biblioteca i dels Arxius, mentre que durant una dècada vaig servir al Comitè de Societat, Arts i Lletres (darrerament com a president).

En conseqüència, trobo magnífic el fet d'haver «tornat» amb un nou paper, i sobretot en una època en què l'Escola s'enfronta a nous reptes!